

УДК 346.5:654.1

С. Я. Сенюта

здобувач,

Науково-дослідний інститут

приватного права і підприємництва

Національної академії правових наук України,

відділ проблем приватного права,

вул. Раєвського, 23-а, Київ, 01042, Україна

ПІДСТАВИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

Стаття присвячена визначенню підстав застосування господарсько-правової відповідальності у телекомунікаційній галузі, визначенню особливостей її застосування та дослідженню втілення різних видів юридичної відповідальності у чинному законодавстві, що регулює господарську діяльність у телекомунікаційній галузі.

Ключові слова: господарсько-правова відповідальність, телекомунікації, відповідальність учасників телекомунікаційних відносин, господарські санкції, адміністративно-господарські санкції.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток сучасних телекомунікаційних відносин істотним чином визначає особливості таких відносин, зокрема, в тому, що стосується відповідальності їх учасників і застосування господарських санкцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню відповідальності учасників телекомунікаційних відносин під час здійснення ними діяльності приділяли увагу у своїх дослідженнях, присвячених особливостям провадження діяльності у телекомунікаційній галузі, такі дослідники, як О. А. Богуцький [1], К. О. Калаченкова [2], А. С. Пешкова [3]. Проте, враховуючи, що провадження господарської діяльності у названій галузі, завдяки особливостям самого об'єкта вказаних відносин, є відносно новим явищем, ґрунтовного дослідження проблем, пов'язаних із визначенням особливостей юридичної відповідальності учасників відносин у вказаній галузі, не проводилося, а наявні дослідження мають вузькоспрямований характер (аналіз юридичної відповідальності обмежується, переважно, питаннями відповідальності, що виникає внаслідок порушення договорів, що укладаються під час надання телекомунікаційних послуг). Тому дослідження питань юридичної відповідальності учасників господарських правовідносин має ґрунтуватися на дослідженнях, присвячених господарсько-правовій відповідальності, увагу якій у своїх дослідженнях приділяли О. М. Вінник [4], О. С. Іоффе [5], О. Е. Лейст [6], В. С. Мілаш [7], П. Є. Недбайло [8], В. С. Щербина [9].

Постановка завдання. У данній статті на основі аналізу чинного законодавства і положень наукової доктрини буде проведено дослідження

особливостей застосування господарсько-правової відповідальності до учасників відносин у галузі телекомунікацій.

Виклад основних положень. Теорія господарського права виходить з визнання негативної концепції господарсько-правової відповідальності, розуміючи під господарсько-правовою відповідальністю перетерплювання учасниками господарських відносин несприятливих економічних та (або) правових наслідків у результаті застосування до них господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених чинним законодавством та господарським договором. Правовим засобом реалізації відповідальності у сфері господарювання є господарські санкції як заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та (або) правові наслідки [7, с. 377].

Загальні засади відповідальності учасників відносин у сфері господарювання визначаються гл. 24 Господарського кодексу України (далі — ГК України). Так, відповідно до змісту положень ст. 216 ГК України, учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених кодексом, іншими законами та договором.

До видів господарсько-правової відповідальності, згідно із положеннями ст. 217 ГК України, відносяться: відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції.

Також закон з-поміж господарських санкцій виділяє такий їх вид, як адміністративно-господарські санкції (ч. 3, 4 ст. 217 ГК України), відмінність яких від інших полягає у тому, хто саме має право їх застосовувати та підставах такого застосування.

В цілому, вказані види відповідальності відрізняються також і за формами її реалізації. Як й інші види юридичної відповідальності господарсько-правова відповідальність має дві форми реалізації: добровільну та примусову (у судовому та позасудовому порядку). Господарські санкції у вигляді відшкодування збитків та штрафних санкцій можуть застосовуватися як у добровільному, так і в примусовому (судовому) порядку; господарсько-оперативні санкції — тільки у примусовому позасудовому порядку; адміністративно-господарські — у примусовому (позасудовому) порядку [7, с. 378].

Підставою господарсько-правової відповідальності учасника господарських відносин (підставою застосування господарських санкцій) є вчинене ним правопорушення у сфері господарювання. Особливості ж застосування господарсько-правової відповідальності (настання незалежно від вини правопорушника, обов'язок учасника господарських відносин довести, що ним вжито усіх залежних від нього заходів для недопущення господарського правопорушення тощо) неодноразово аналізувалися у науковій літературі, присвяченій розгляду загальних питань господарської відповідальності [7, с. 378].

Порядок притягнення осіб, винних у порушенні відповідних положень законодавства у телекомунікаційній галузі, визначається спеціальними

нормативно-правовими актами, що регулюють відносини у цій галузі: Законом України (далі — ЗУ) «Про телекомунікації» від 18.11.2003 № 1280-IV, Правилами надання та отримання телекомунікаційних послуг, Основними вимогами до договору про надання телекомунікаційних послуг тощо.

Аналіз змісту ЗУ «Про телекомунікації» та положень чинного законодавства дає підстави зробити висновок, що відповідальність у вказаній сфері може наставати у вигляді цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності, як про це зазначено у ст. 75 ЗУ «Про телекомунікації».

Крім зазначених положень, на учасників телекомунікаційних відносин розповсюджуються положення законодавства, що регулюють господарські правовідносини, оскільки відносини, що виникають у галузі телекомунікацій, мають характер господарських.

З урахуванням загальних положень господарського законодавства у відповідних спеціальних нормах визначаються особливості застосування адміністративно-господарських санкцій щодо операторів, провайдерів телекомунікацій. Так, ч. 2 ст. 75 ЗУ «Про телекомунікації» визначає підстави та загальний порядок вилучення прибутку, отриманого оператором, провайдером телекомунікацій внаслідок порушень чинного законодавства.

Слід зазначити, що притягнення до адміністративно-господарської відповідальності суб'єктів господарювання становить особливий інтерес, оскільки сама процедура встановлення порушень (шляхом проведення планових і позапланових перевірок спеціально уповноваженим суб'єктом) має свої особливості.

Державний нагляд за ринком телекомунікацій, відповідно до покладених на неї завдань, здійснює Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (далі — НКРЗІ). Основними завданнями такого нагляду є запобігання, виявлення та усунення порушень законодавства суб'єктами ринку телекомунікацій при здійсненні діяльності у сфері телекомунікацій. Свої повноваження у частині нагляду НКРЗІ реалізує шляхом проведення планових і позапланових перевірок, інших заходів відповідно до законодавства, спрямованих на запобігання, виявлення та усунення порушень законодавства суб'єктами ринку телекомунікацій.

Під час проведення перевірок, НКРЗІ: контролює дотримання вимог щодо якості телекомунікаційних послуг, наявності передбачених законом ліцензій, інших дозвільних документів у сфері телекомунікацій; перевіряє додержання ліцензійних умов операторами, провайдерами телекомунікацій; контролює додержання суб'єктами ринку телекомунікацій законодавства, стандартів та інших нормативних документів у сфері телекомунікацій; проводить вимірювання в порядку, встановленому НКРЗІ, параметрів телекомунікаційних мереж; контролює дотримання операторами телекомунікацій порядку маршрутизації трафіку на телекомунікаційних мережах.

Так, наприклад, як повідомляється на офіційному сайті НКРЗІ [11], у першому кварталі 2013 року біло здійснено 56 планових та 16 позапланових перевірок на ринку телекомунікацій, в результаті яких було виявлено 85 порушень законодавства про телекомунікації, з яких основними пору-

шеннями є порушення виконання Закону України «Про телекомунікації», Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг та ліцензійних умов. За результатами проведених перевірок спеціалістами НКРЗІ як причини порушень біло визнано: недоліки та прорахунки при плануванні та організації діяльності у сфері телекомунікацій; недостатньо ретельне вивчення суб'єктами господарювання законодавства у сфері телекомунікацій для його правильного застосування, оскільки галузь зв'язку є складною високотехнологічною галуззю, що демонструє динамічний технологічний розвиток, у цій сфері надання послуг можливе використання великої кількості різноманітних технологій та стандартів.

Заходами впливу на порушників, виходячи з інформації, поданої на офіційному сайті НКРЗІ, є: винесення розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов у сфері телекомунікацій та умов користування радіочастотним ресурсом (РЧР) України; надання приписів про усунення порушень законодавства у сфері телекомунікацій та користування РЧР та інші засоби впливу на порушників (наприклад, припинення роботи незаконно діючих передавачів, або вилучення незаконно діючих радіоелектронних засобів (РЕЗ)).

За результатами заходів державного нагляду у I кварталі 2013 року складено 185 протоколів про вчинення адміністративних правопорушень відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП) операторами ринку телекомунікацій, користувачами РЧР та суб'єктами господарювання, які застосовують РЕЗ та випромінюючі пристрої (ВП).

При цьому, найбільшу кількість порушень (72%) становлять порушення правил реалізації, експлуатації радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв, а також користування радіочастотним ресурсом України.

Слід відзначити той факт, що в цілому законодавством України, що регулює діяльність у телекомунікаційній галузі, може бути передбачено застосування адміністративно-господарських санкцій, що передбачені як ГЗ України, так й іншими законами.

Як приклад адміністративно-господарської санкції, передбаченої «іншими законами», можна навести передбачену ст. 7 ЗУ «Про радіочастотний ресурс» від 01.06.2000 № 1770-III відповідальність користувачів радіочастотного ресурсу України за несвоєчасне внесення до бюджету належної до сплати суми збору за користування радіочастотним ресурсом України у вигляді нарахування пені відповідно до законодавства.

Слід зазначити, що такий захід впливу на порушника, як нарахування пені, може бути застосований як у приватно- так і публічно-правових відносинах.

Так, відповідно до змісту положень ЦЗ України, пеня, поряд зі штрафом, є одним із видів неустойки, що стягується в разі неналежного виконання боржником своїх зобов'язань у встановленому законом порядку, а штраф — це неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання.

В той же час, ГК України передбачений такий вид адміністративно-господарської відповідальності, як адміністративно-господарський штраф, що визначається як грошова сума, що сплачується суб'єктом господарювання до відповідного бюджету у разі порушення ним встановлених правил здійснення господарської діяльності.

Тож, як бачимо, визначення поняття штрафу адміністративно-господарського докорінно відрізняється від визначення поняття штрафу, що надане у ЦК України.

Визначення понять «штраф» та «пеня» містить також чинний Податковий кодекс України. Зокрема, виходячи зі змісту Розділу 1 Податкового кодексу, зазначені відносини мають бути віднесені до сфери регулювання цього нормативно-правового акту, що підтверджується змістом ст. 1 вказаного Кодексу. При цьому, Розділ XV Кодексу визначає порядок та розміри справляння збору за користування радіочастотним ресурсом України.

Таким чином, слід зробити висновок про доцільність застосування для аналізованого випадку визначення поняття пені та штрафу, що вживається у Податковому кодексі України.

Відповідно до змісту п.п. 14.1.162, 14.1.265 ст. 14 Податкового кодексу України, пеня — це сума коштів у вигляді відсотків, нарахованих на суми грошових зобов'язань, не сплачених у встановлені законодавством строки. Під штрафом (фінансовою санкцією, штрафною санкцією) слід розуміти плату у вигляді фіксованої суми та/або відсотків, що справляється з платника податків у зв'язку з порушенням ним вимог податкового законодавства та іншого законодавства, контроль за дотриманням яких покладено на контролюючі органи, а також штрафні санкції за порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Зіставивши зміст вказаних понять, можна зробити висновок, що пеня є одним із видів штрафів, розмір якого визначається в особливому порядку — шляхом стягнення відсотків, нарахованих на суми грошових зобов'язань, не сплачених у встановлені законодавством строки.

Тому, у наведеному вище випадку застосування пені, як форми юридичної відповідальності до порушника законодавства про радіочастотний ресурс, можна говорити, що загальною підставою її встановлення є положення ст. 241 ГК України, що визначає штраф як один із видів адміністративно-господарських санкцій.

Що стосується застосування інших видів господарських санкцій у телекомунікаційній галузі, то тут слід говорити, що порушення під час здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання можуть виникати, крім вимог законодавства, також із договору. При цьому, слід виділяти договірну та позадоговірну відповідальність суб'єктів господарювання.

Договірна і позадоговірна відповідальність може виникати як у вертикальних, так і в горизонтальних правовідносинах між учасниками відносин у телекомунікаційній галузі. Так, наприклад, відповідальність може виникати як між власне суб'єктами господарювання, що здійснюють господарську діяльність у телекомунікаційній галузі, між суб'єктами госпо-

дарювання та споживачами, між суб'єктами господарювання та органами управління телекомунікаційною діяльністю тощо.

Підстави для встановлення договірної відповідальності визначені чинним законодавством. Так, наприклад, ст. 36 ЗУ «Про телекомунікації» визначаються підстави застосування договірної відповідальності у телекомунікаційних відносинах між операторами, провайдерами та споживачами, до споживачів таких послуг. Зокрема, відповідно до змісту положень ч. 2 вказаної статті, у разі затримки плати за надані оператором, провайдером телекомунікаційні послуги споживачі сплачують пеню, яка обчислюється від вартості неоплачених послуг у розмірі облікової ставки Національного банку України, що діяла в період, за який нараховується пеня. При цьому вказані положення деталізуються та уточнюються Правилами надання та отримання телекомунікаційних послуг, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2012 р. № 295 (наприклад, п. 72 Правил).

У договірних відносинах не звільняється від відповідальності також і інша сторона — суб'єкт господарювання, що такі послуги надає. Так, нормою ч. 1 ст. 40 ЗУ «Про телекомунікації» встановлюються підстави майнової відповідальності оператора, провайдера телекомунікацій за неналежне надання телекомунікаційних послуг (наприклад, ненадання оплачених телекомунікаційних послуг або надання їх в обсязі, меншому за оплачений; затримка передавання телеграми, що призвело до її невручення або до несвоєчасного вручення тощо).

Наведені приклади підстав притягнення учасників господарських відносин у телекомунікаційній галузі, згідно з положеннями ст. 217 ГК України, можна віднести до різновиду штрафних санкцій.

Також в законодавстві можна зустріти закріплення підстав застосування й інших видів відповідальності — відшкодування шкоди, застосування оперативно-господарських санкцій.

Так, як приклад встановлення обов'язку відшкодування шкоди однією зі сторін зобов'язання, можна навести закріплене у ч. 4. ст. 36 ЗУ «Про телекомунікації» положення про те, що у разі виявлення пошкодження телекомунікаційної мережі, що сталося з вини споживача, усі витрати оператора телекомунікацій на усунення пошкодження, а також відшкодування інших збитків (у тому числі, неотриманий прибуток) покладаються на споживача.

У відносинах між суб'єктом, що надає телекомунікаційні послуги, та споживачем, можуть, за необхідності, застосовуватись заходи оперативно-господарського впливу, які надають можливість стороні негайно відреагувати на порушення в разі його виявлення.

Так, наприклад, як захід оперативно-господарського впливу п. 54 Правил передбачає право оператора, провайдера телекомунікаційних послуг тимчасово припиняти надання послуг з власної ініціативи в разі наявності заборгованості з оплати послуг понад строк чи суму, зазначені у договорі, відповідно до законодавства, а також закінчення коштів за передплачені послуги відповідно до законодавства та договору; досягнення граничної суми коштів, визначеної договором.

Висновки. Таким чином, аналіз загальних законодавчих підстав притягнення до юридичної відповідальності учасників телекомунікаційних відносин дав можливість визначити, які види відповідальності із тих, що передбачені загальними нормативно-правовими актами, втілені у нормах спеціального законодавства. Слід зазначити, що у нормах спеціального законодавства передбачено можливість застосування всіх видів юридичної відповідальності, які визначені у ГК України.

Підсумовуючи, слід відзначити, що, хоча законодавством передбачені досить широкі можливості для захисту учасниками телекомунікаційних відносин своїх прав, у разі вступу у договірні відносини, учасникам бажано їх конкретизувати у відповідних договорах, що надасть можливість конкретизувати юридичну відповідальність або встановити відповідальність та її форму за ті види порушень, за які вона чинним законодавством не передбачена.

Список літератури

1. Богуцький О. А. Цивільно-правове регулювання надання телекомунікаційних послуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. — К., 2010. — 201 с.
2. Калаченкова К. А. Правовое регулирование хозяйственной деятельности в сфере телекоммуникации: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. — Донецк, 2011. — 243 с.
3. Пешкова А. С. Цивільно-правове регулювання відносин з надання телекомунікаційних послуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. — Харків, 2011. — 206 с.
4. Вінник О. М. Господарське право [Текст] / О. М. Вінник: Курс лекцій. — К.: Атіка, 2004. — 624 с.
5. Иоффе О. С. Вина и ответственность по советскому праву / О. С. Иоффе // Советское государство и право. — 1972. — № 9. — С. 34–43.
6. Лейст О. Э. Санкции и ответственность по советскому праву: Теоретические проблемы [Текст] / О. Э. Лейст. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981. — 239 с.
7. Мілаш В. С. Господарське право [Текст]: Курс лекцій: У 2 ч. / В. С. Мілаш. — Х.: Право, 2008. — Ч. 1. — 496 с.
8. Недбайло П. Е. Система юридических гарантий применения советских правовых норм / П. Е. Недбайло // Правоведение. — 1971. — № 3. — С. 47–55.
9. Щербина В. С. Господарське право України [Текст]: [навч. посіб.] / В. С. Щербина. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 656 с.
10. Скакун О. Ф. Теорія держави і права [Текст]: Підручник / Пер. з рос.; О. Ф. Скакун. — Харків: Консум, 2001. — 656 с.
11. Офіційний сайт НКРЗІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nkrz.gov.ua/uk/1216908396/1370598807/>

С. Я. Сенюта

Научно-исследовательский институт частного права и предпринимательства
Национальной академии правовых наук Украины,
отдел проблем частного права
ул. Раевского, 23-а, Киев, 01042, Украина

ОСНОВАНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ УЧАСТНИКОВ ТЕЛЕКОММУНИКАЦИОННЫХ ОТНОШЕНИЙ

Резюме

В статье определяются основания применения хозяйственно-правовой ответственности в телекоммуникационной отрасли; определяются особенности ее применения и исследуется отображение различных видов юридической ответственности в действующем законодательстве, регулирующем хозяйственную деятельность в телекоммуникационной отрасли.

Ключевые слова: хозяйственно-правовая ответственность, телекоммуникации, ответственность участников телекоммуникационных отношений, хозяйственные санкции, административно-хозяйственные санкции.

S. Ja. Senjuta

Scientific Institute of Private Law and Business
of National Academy of Legal Sciences of Ukraine,
The Department of issues of Private Law
Raevskogo str., 23-a, Kiev, 01042, Ukraine

FOUNDATIONS OF COMMERCIAL LIABILITY OF PARTICIPANTS OF TELEKOMMUNIKATION RELATIONS

Summary

The article defines the grounds for the application of economic and legal liability in the telecommunications industry, specifies the characteristics of its application and investigates how various forms of legal liability are represented in the applicable legislation governing economic activity in the telecommunications industry.

Key words: economic and legal liability, telecommunications, liability of participants of telecommunications relations, economic sanctions, administrative and economic sanctions.